

O vzgoji z ljubeznijo

■ **Janez Krek** je redni profesor za filozofijo edukacije na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. Znanstvenoraziskovalno deluje na področju filozofije edukacije in edukacijskih politik. Posebej se posveča vprašanjem inkluzije, vzgojne zasnove javne šole, zagotavljanja kakovosti v šolskem sistemu, antropologije edukacije, etike in državljske vzgoje.

V sodobni pedagogiki, ki se zaveda, da je ljubezen v odnosu do otroka za starše moč, pogosto naletimo na hrbtno stran nesporazuma, namreč na svarilo, da v vzgoji starši svojih pričakovanj do otroka ne bi smeli 'pogojevati z ljubeznijo', ker je oziroma mora biti ljubezen starša do otroka brezpogojna.

Vzgoja kot discipliniranje

Za starše avtoritarne kulture, ki je sprejemala ter uporabljala nasilje, je vzgoja drugo ime za discipliniranje in kaznovanje otroka. Nasvet, da otroka lahko vzgajajo 'zgolj' z ljubeznijo, bi pri njih verjetno izzval presenečenje, nemara pospremljeno z nejevero, odporom in odkritim nasprotovanjem. Toda v sodobni pedagogiki, ki se zaveda, da je ljubezen v odnosu do otroka za starše moč, pogosto naletimo na hrbtno stran nesporazuma, namreč na svarilo, da v vzgoji starši svojih pričakovanj do otroka ne bi smeli 'pogojevati z ljubeznijo', ker je oziroma mora biti ljubezen starša do otroka brezpogojna. Če bi upoštevali to pedagoško svarilo, bi starši 'brezpogojno ljubezen' lahko razumeli kot ljubezen, ki jo je otroku treba zagotoviti ne glede na to, kako otrok ravna in kaj počne. Brezpogojna ljubezen se sprevrže v popolno popustljivost do otroka. Paradokso se vzgojitelj 'zaradi ljubezni' odpove ravno 'sili ljubezni', ki je v vzgoji bistvena. Napačno razumljeno pedagoško svarilo tako starše napoti v drugo skrajnost – nočejo delovati avtoritarno, delujejo permissivno.

Starši imajo pravno obveznost do otrok

Izraz 'brezpogojna ljubezen' staršev je torej po eni strani treba razumeti kot pravno dejstvo, da so starši ('brezpogojno') odgovorni za otroka oziroma mladostnika do njegove polnoletnosti, ko pravnoformalno z vidika države postane samostojno in za svoja dejanja odgovorno bitje. Po drugi strani pa kot skrb za zagotavljanje ustreznih pogojev otrokovega življenja in kot

starševski odnos, ki preko ukvarjanja z otrokom lastna ravnanja prilagaja ustrezno okoliščinam, ki pa je vselej – tu je na mestu izraz brezpogojno – usmerjen v cilj, da otroka postopno usposablja za njegovo dejansko samostojnost.

Avtoritarnost in permissivnost

V sodobni družbi, ki prepoveduje nasilje v vzgoji, je tako postalo ključno, da starši oz. vzgojitelji razumejo različne vidike ljubezni v razmerjih do otroka in da znajo ravnati iz ljubezni in z ljubeznijo. Bodisi avtoritarni (nasilni) bodisi permissivni starši so zaverovani v dve različni zmoti, ki v najboljših primerih izhajata iz dejstva, da je v vsakem od teh dveh nasprotnih vzgojnih vzorcev vendarle delna resnica, ki se ji v vzgoji ni mogoče odpovedati – vendar le del, ne vsa resnica. Avtoritarnost (nasilje v vzgoji) se opira na del resnice, da je v vzgoji otroka treba podrediti nečemu, kar je zunaj njega, to je normam kulture, ki so osnovna oblika človekovega duha. Zmota je v sredstvu podreditve – v razumevanju, da je za vzgojo staršem nujna moč, katere končni vzvod je nasilje nad otrokom, temu pa se lahko pridruži še narcistična zabloda podrejanja zgolj 'sebi' (ne normam družbe, občemu človeške kulture). Permissivnost se opira na del resnice, da mora otrok občutiti ljubezen staršev; ljubezen je tudi njen cilj. Permissivni starši se nemara zavedajo, da je otroku 'treba postavljati meje', a njihova zmota je prav tako v razumevanju sredstev vzgoje – v prepričanju, da je (ali bi morala biti) ljubezen staršev 'samoumevna' ('brezpogojna') in da ljubezen zato ni oz. ne bi smela biti njihovo sredstvo v

vzgoji. Kot da se ne bi zavedali, da otrok ni odraslo bitje. Da je neodvisno od volje staršev otrokovo dojetje ljubezni zanj že tu in je tudi njegovo lastno sredstvo v odnosu do staršev. Ta otrokova primarna oblika ljubezni, ki se hitro zateče v jok (v otrokovo sredstvo prisile), je otrokova moč, ki jo nujno uporabi v razmerju do staršev. Zato na strani staršev ni možnosti izbire. Preostane jim le vprašanje, ali in kako znajo in zmorejo ravnati z ljubeznijo kot sredstvom.

Avtoritativnost in ljubezen

Avtoritativnost v vzgoji (v nasprotju z avtoritarnostjo in permissivnostjo) poveže ti dve delni resnici in se odpove obema zmotama o sredstvu vzgoje: otroka podredi normam človeške kulture, pri uveljavljanju norm kulture pa ne uporabi nasilja, marveč je sredstvo podrejanja nenehno vztrajanje vzgojitelja pri upravičenih pričakovanjih kulture, čeprav bo majhen otrok, ujet v primarno obliko ljubezni, to doživel kot frustracijo. Vztrajanje pri tem, da otrok sam (in s ciljem samostojnosti) naredi tisto, kar drugi od njega pričakuje, bo majhen otrok najprej nujno dojel kot odvzem ljubezni. Avtoritativni vzgojitelj se zaveda, da je ta 'odvzem ljubezni' dejansko vselej le trenutno, začasno umanjkanje, začasni in omejeni odvzem, ker se dogaja v okvirih pričakovanega otrokovega vedenja, v skladu s konkretno izraženo kulturno normo.

Predstavljajmo si denimo dve do tri leta starega otroka, ki vrže igračo na tla. Starš ve, da jo otrok že lahko sam pobere, vendar se ta začne jokati in z vedenjem izraža zahtevo, da mu starš pobere igračo in mu jo da. Razlog otrokovega dejanja je otrokova zahteva po ljubezni in pričakovanje njenega dokaza s strani drugega. Starš se tej zahtevi ljubezni lahko podredi ali ne.

Foto: BS

Če vztraja, da otrok sam pobere igračo, če se torej ne podredi zahtevi ljubezni otroka, bo otrok slej ko prej nehal jokati, pobral igračo in prišel v objem. S takimi dejanji, v katerih se mora v prvem koraku najprej ločiti od starša kot absolutnega objekta ljubezni, da bi si v drugem koraku pridobil njegovo ljubezen, se razvija v samostojno, od drugega neodvisno bitje.

Vstopanje v kulturo

Kulturno-normativni okvir in poznavanje stanja, v katerem je otrok, objektivno zamejuje ravnanja staršev, seveda pa poleg otrokovega dejanja o začasni 'odsotnosti ljubezni' odloča tudi sam vzgojitelj. Na tej točki se odloča, ali bo vzgojitelj ravnal avtoritativno ali permissivno (se podredil zahtevi ljubezni otroka). Frustracija otroka je omejena tudi tako, da avtoritativni vzgojitelj poveže vztrajanje na pričakovanjih z učenjem otroka. Otrok, ki mora korak za korakom usvojiti določeno spretnost, se ob podpori starša uči in napreduje, ob tem pa ta konkretna dejanja podpre posredno sporočajo otroku, da je objekt ljubezni. Vendar frustracije in obrambe otroka, ujetega v primarno ljubezen ter primarni odnos do objekta, od avtoritativnih staršev na začetku zahtevajo več napore kot avtoritarnost ali permissivnost (ali odkrito zanemarjanje otroka). Ta 'dodatni' napor je etično gledano nujen, a se staršem tudi praktično obrestuje, ker otrok postaja v življenjskih nalogah samostojno in moralno vse bolj avtonomno bitje. Vidik ljubezni, ki mu pogovorno rečemo 'topel odnos' staršev, bo otroku omogočil,

da bo tudi sam ta vidik lahko prenesel v lasten odnos do drugih ljudi, vendar je vsaj enako pomemben ta drugi vsebinski vidik ljubezni, ki mu lahko rečemo podpora staršev otroku na poti k samostojnosti.

Moč ljubezni

Lahko bi rekli, da je primarna otrokova ljubezen do objekta oziroma starša na začetku absolutna, vendar tudi absolutno usmerjena vase kot objekt, zato otrokova ljubezen ne more biti drugačna kot 'brezpogojna' in 'egoistična'. Sodobni starši, ki se nočejo posluževati niti nasilja niti zanemarjati otroka, morajo uporabiti moč ljubezni. Ta moč otrokovo ljubezen iz usmerjenosti zgolj vase preusmeri v ljubezen do drugega in do življenjskih ciljev. Permissivnost staršev otrokove moči ljubezni ne pretvori v starševsko moč. Nasprotno: otrokova absolutna ljubezen zaradi starševske nemoči otroka pusti tam, kjer je njegov neizoblikovani začetek. Dojenček pride v svet kot telo, ki še ni vpeto v kulturo. Nima spretnosti, ki bi mu omogočale samostojnost, niti ponotranjenih norm in znanja, ki bi mu zagotovili merila mišljenja v odnosu do drugega. Vendar je osebnostno še neoblikovan dojenček in malček vendarle 'osebnost', ki je absolutno podrejena lastni zahtevi po ljubezni, ki jo naslavlja na starše ter na vse in vsakogar, ki je njegov 'objekt ljubezni'. Na začetni stopnji se ne more ločiti od objekta, a že dojenček ravna, kot da bi vedel, da je 'za ljubezen' treba podati dokaz. Dokazi ljubezni staršev so za dojenčka sprva neposredni – nenehen občutek stika z drugim, fizičnega stika, pogleda, glasu – in materialni, denimo hrana, ki odpravi občutek lakote. Da bi lahko živel, je treba zadovoljiti njegove osnovne potrebe. V materialnih dejanjih, ki dokazujejo prisotnost objekta, pa ta najde obenem dokaz, da se je drugi podredil njegovi 'zahtevi ljubezni'.

Ljubezen, svoboda in samostojnost

Ko otrok shodi in spregovori, postane bolj zahteven in pride ključno obdobje 'vzgoje z ljubeznijo', ko morajo starši otrokovi absolutni zahtevi po ljubezni zoperstaviti svoje zahteve, ki so konkretno usmerje-

ne v pridobivanje otrokovih spretnosti in znanja ter s tem v njegovo samostojnost. Moč teh pričakovanj staršev pa je v otrokovi lastni, vase usmerjeni 'zahtevi ljubezni'. Tu nastopi vprašanje 'pogojevanja z ljubeznijo', ki smo ga omenili v uvodu. Ima namreč dve obliki in zgolj druga je etično primerna, ker otroka proti njegovi neposredno izraženi volji vzpostavlja v samostojno bitje. Pedagoško svarilo pred 'pogojevanjem z ljubeznijo' je upravičeno, če ga razumemo dobesedno: da odrasli otroku reče, denimo v pozitivni obliki, »če me imaš rad (»me ljubiš«), boš naredil ...« (ali isto izreče v negativni obliki: »če ne boš naredil ... te nimam rad«). Namesto ljubezni do otroka starš tako 'ljubezen' ukaže, jo sprevrže v ukaz. Bistveno drugače pa je, če odrasli otroku konkretno sporoči, kaj od njega pričakuje, vsebina izrečenega je kulturna norma (lahko mu tudi pokaže in delno pomaga nekaj storiti, če sam še ne zmore). Če otrok pričakovane dejanja ne naredi, če se ne podredi pričakovanemu, vzgojitelj od njega odvrne pozornost, to vedenje ignorira. Vzgojitelj kot objekt ljubezni otroka je tu, pri otroku, vendar ne zahteva ljubezni otroka; zahteva, da stori nekaj konkretnega. Ljubezen tu ni zaukazana od nikogar, a tako za starša kot za otroka je neobhodno ozadje njunega odnosa. Trenutek, v katerem se starš ne podredi volji otroka, otroka postavi v polje svobode. Vsebinsko otrokovega pričakovanega ravnanja res določa drugi oziroma kultura (v otroku teh vsebin še ni), obenem pa otroku omogoči svobodno voljo, možnost odločitve, da se iz lastne volje podredi konkretno artikuliranemu pričakovanju (v zadnji instanci kulturi). Namesto da bi bil starš neposredni objekt otrokove ljubezni, se otrok s staršem prične identificirati preko tako uveljavljenih kulturnih norm. Odslej ve, da se bo za starše prikazal kot ljubezni vrednega, če bo ravnal v skladu s pričakovanji oziroma ponotranjenimi normami. Ve, kako se lahko sam vzpostavi v tistega, ki ima ljubezen staršev.

Le kot zastopniki konkretnih vsebin kulture, kot zgled, ki otrokovi 'vsemogočni' volji zoperstavi začasni odvzem ljubezni, starši majhnega otroka lahko vzgajajo z ljubeznijo. ◀